

savez komunista i stvaralaštvo

žarko pačić

Taj novi kvalitet samoupravljanja znači i izražava se kao relacija prema budućnosti — kao perspektivna komunistička dimenzija, kao embrion budućnosti prisutan danas. Naravno, radi se o borbi. Samoupravljanje je istorijski novi kvalitet onoliko koliko se izborimo za takav njegov karakter, onoliko koliko u realnoj društvenoj praksi bude klica budućnosti.

c) Samoupravljanje nije naš izum za koji nas neki hvalje, a drugi podjednako, napadaju.

Samoupravljanje je, ako se traže »otkrivači«, »izum« klasika marksizma i prakse svih autentičnih socijalističkih revolucija. Klasici marksizma su, osnivajući marksistički metod analize društva, zasnovali i teorijsku osnovu samoupravljanja.

2) Za odnos SK prema stvaralaštvu karakteristične su tri globalne teze, stava: a) Odnos društvene prakse, s jedne, i svesti i ideologije s druge strane, tretira se u njihovoj međuzavisnosti, u *jedinstvu revolucionarnog razvoja*.

b) Problemu stvaralaštva (i slobode stvaralaštva) prilazi se sa stanovišta njegovog društvenog totaliteta, *sa stanovišta oslobađanja rada i njegovog stvaralaštva*, dakle, sa stanovišta prevladavanja podele rada na fizički i umni, kao osnova društvene posebnosti stvaralaštva.

c) *Razvijanje stvaralačke sposobnosti SK*, revolucionarne snage njegovih ideja, bitan su faktor snage i jačanja SK.

3. S prvim oblicima rada u »velikom razmeru« i podele rada, javila se i potreba za organizacijom, svesnom koordinacijom (planiranjem — upravljanjem) i objektivna osnova podele rada na izvršni i upravljački.

Istovremeno, pojavom privatne svojine (oblik svojinskog monopola) ta je podela (izvršni — upravljački rad) istovremeno postajala i klasna podela rada (»nakaznost klasne podele rada«).

Iz podele na izvršni i upravljački, s klasnim dimenzijama, razvijala se podela rada na fizički i umni. (Svi su ljudi na početku bili fizički radnici, jedni su to ostali, a drugi počeli da se bave umnim radom, ne zbog razlika u pameti, već zbog klasnog karaktera odnosa celokupne istorije). To je konstanta ove civilizacije.

Nosioci upravljačkog i svojinskog monopola, od egipatskih faraona pa do moderne, etatiističke države, sferu *umnog rada*, stvaralaštva, razvijali su *shodno svojim interesima*. Na tim osnovama razvijala se društvena posebnost stvaralaštva s *inteligencijom kao njegovim posebnim socijalnim nosiocima*.

Istorijske konsekvence opisane situacije su najkraće:

a) Podela rada i stvaralaštva rezultira dvostrukim otuđenjem:

— *otuđenje rada* od sopstvene, stvaralačke prirode — odatle otuđenje čoveka od rada, društva;

— *otuđenje stvaralaštva* od njegove prirode, od rada koje ga čini istorijski relevantnim, aplikativnim. Stvarati znači menjati, dakle, stvaralački rad. Pojavni oblici posebno se ističu u tzv. umetničkom stvaralaštvu — »filosofija neosvećenog nezadovoljstva« nezadovoljstva koje ne zna odakle potiče i koje se, idealistički, zatvara u sebe kao emancipaciju progressa.

b) Poseban društveni karakter stvaralaštva i inteligencije (elitizam), takođe izražava na opisanim društveno-ekonomskim osnovama.

— *materijalna osnova stvaralaštva* potiče iz privatne i državne svojine, iz deobe rada na potrebni rad i višak rada i klasne svojine nad viškom rada, dakle, izražava njegovu posebnost;

— *organizacioni i institucionalni oblici obrazovanja, nauke, umetnosti i drugog*, izrastaju na takvom karakteru materijalne osnove, dakle, izražavaju njihovu posebnost.

— *vrsta delatnosti (stvaralaštva)* — istorijski odgovor konkretno-istorijskom obli-

ku odnosa, materijalnoj osnovi i organizacionim oblicima; izražajni, pojavni oblici za istorijsku podlogu imaju posebnost — od *akademizma i sholastike* do tradicionalne umetnosti.

c) Odnosi o kojima je reč su na *svojoj istorijskoj granici*, usporavaju društveni progress, a u okviru njih nema rešenja koje bi taj problem prevazišlo.

Razvoj proizvodnih snaga, na primer, danas objektivno, a sutra će još više, traži promene u prirodi ljudskog rada. Ne radi se samo o spajanju fizičkog i umnog rada, radi se i o tome da umni, kreativni rad dominira u proizvodnji, te da je spajanje fizičkog i umnog rada oblik širenja dominacije umnog rada.

To objektivno dovodi u pitanje podelu rada na izvršni i upravljački. Širenje umnog rada znači da svaki rad »hoće« da bude upravljački. Tu se *upravljanje kao istorijski oblik svesne koordinacije* prevazilazi u prilog *samoupravljanja* kao novog istorijskog oblika. To je zakonita tendencija. Naravno, ona nije organizacione prirode, već je pitanje svojinskih odnosa i temeljnog društvenog prevrata.

Na tom procesu tradicionalni koncept stvaralaštva i inteligencije, istorijski, objektivno pada.

4) Socijalistički pokreti nisu se ozbiljnije, ni teorijski ni praktično, bavili ovim problemima.

Granši je problem posmatrao iz ugla strategije borbe za vlast od strane KP. Delio je inteligenciju na *organsku* (koju stvara svaka društvena klasa kao svoju) i na *tradicionalnu* (koja se »zatiče« i izraz je istorijskog konstituiteta). Dakle, on nije otvorio celo pitanje, nije išao do društveno-ekonomskih odnosa, do osnova društvene posebnosti inteligencije.

Praksa socijalističkih zemalja u ovom smislu zahteva ozbiljnu analizu.

Društveno-svojinski odnosi, od momenta kad iscrpe svoju istorijsku progresivnost, regresivno i konzervativno deluju na celinu odnosa. Država, kao »kolektivni vlasnik«, radničku klasu ostavlja u poziciji koja nije predaleko od klasične, najamne pozicije. Ostaje deoba rada na potreban i višak (izvršni i upravljački, fizički i umni) — reprodukuje se klasična pozicija stvaralaštva i inteligencije (od materijalne osnove i institucija do »vrste delatnosti«).

Državno-svojinski socijalizam, dakle, istorijski, ne pomera stvari ni u ovoj sferi. Odnosi o kojima je reč su osnova za cvetanje neokonzervatizma, dominacije idealističkog gledanja na stvaralaštvo, »socijalistički realizam« je u svom društveno-ekonomskom sadržaju »čisti« idealizam, itd.

5. SKJ u odnosu na problem stvaralaštva čini istorijski korak napred.

Taj korak sadržan je u borbi SK za samoupravljanje kao produkcionu odnos, dakle, promene u samom biću društvenih odnosa zakonito omogućavaju i traže promene u izvedenim sferama kao što je stvaralaštvo.

Samoupravljanje, prateći prethodnu teorijsku digresiju, znači, u društveno-ekonomskom smislu, prevazilaženje podele rada na izvršni i upravljački, naime, ukidanjem svojinskog monopola (uključiv i državnu svojinu kao njegov istorijski oblik) ukida se i upravljački monopol, prevazilazi se upravljanje kao oblik svesne koordinacije u korist samoupravljanja. Taj se proces odvija u osnovnoj proizvodnoj jedinici društva. Radi se o društveno-ekonomskom aspektu upravljanja, naravno u »tehnološkom« aspektu (radna disiplina, stručnost) ono ostaje. Međutim, samoupravljanje postavlja ozbiljna pitanja tehničkoj podeli rada i organizaciji proizvodnje, perspektivno traži radikalne izmene.

Razvijanjem samoupravljanja i prevazilaženjem podele rada na izvršni i upravljački, otvara se proces prevazilaženja podele na fizički i umni rad, ukidaju se osnove posebnosti stvaralaštva i inteligencije kao njegovog socijalnog nosioca. To je proces

Ne postoji neki poseban problem odnosa Saveza komunista i stvaralaštva, Saveza komunista i inteligencije. Svi problemi koji se tiču ove relacije *izvedenog su karaktera**. Naime, Savez komunista, kao avangarda, u stalnom je problemu realizacije kontinuiteta naše revolucije, razvoja socijalističkog samoupravljanja. Iz tog prethodnog problema izveden je i problem borbe Saveza komunista za novo, samoupravno, progresivno u sferi stvaralaštva. Boreći se za nove produkcijske odnose, borimo se i za istorijsku transformaciju stvaralaštva.

1) Problem se postavlja i razmatra u konkretnom istorijskom momentu razvoja socijalističkog samoupravljanja kao *etape naše socijalističke revolucije*.

a) Samoupravljanje je etapa na putu iz klasnog društva ka komunizmu, sa svojim istorijskim specifičnostima i zakonitostima. To nije savršeno i dovršeno društvo — to je društveni sistem kontinuiteta revolucije.

»Za nas komunizam nije stanje koje treba uspostaviti, ideal kome treba da teži stvarnost. Komunizmom mi nazivamo stvarno kretanje koje ukida sadašnje stanje: (Marks-Engels, *Nemačka ideologija*).

Samoupravljanje je *stvarno kretanje* ka komunizmu, ka novoj civilizaciji.

Danas, rešavajući i raspravljajući postojeće probleme, moramo gledati daleko, ka horizontima, samoupravljanje u celini posmatrati u vezi s njegovom komunističkom budućnošću. Moramo gledati preko granica ove civilizacije, jer je ona na istorijskoj ivici, a mi zato imamo oči. Sve što danas radimo, u sebi mora nositi klicu budućeg dana.

b) Samoupravljanje (socijalistički samoupravni produkcijski odnos) nije nikakva »mešavina« postojećih društvenih alternativa (građanske — birokratske) — taj hibridni pristup često je našoj teoriji najveće ograničenje.

Reč je o *novom istorijskom kvalitetu*, o sistemu odnosa koji su istorijski, kvalitativno, *ispred* postojećih alternativa i o tome da nam treba i takva teorija, marksistička teorija samoupravljanja.

oslobođenja rada, rad se oslobađa od klasične nakaznosti njegove podele, oslobađa se od svojih istorijskih stega, vraća mu se stvaralaštvo, time se rad vraća čoveku, prevazilazi se otuđenje.

Od najvećeg je značaja razumeti da proces o kojem je reč nije dobar kao apstraktan stav nego kao realno ostvarena mogućnost aktuelnog karaktera.

Slobodna razmena rada — neposredno i preko SIZ — u sebi nosi i sobom izražava novi istorijski kvalitet stvaralaštva. Pretvaranje viška rada (kojim je do sada gospodario vlasnik — pojedinac ili država) u potreban rad u OOUR-ima, daje novi istorijski kvalitet materijalnoj osnovi stvaralaštva. Radnik gospodari celinom rezultata svoga rada, jedan njegov deo samoupravno usmerava u sferu kulture, nauke, obrazovanja, itd. Materijalne veze, bez posrednika, vode istorijskoj integraciji rada i stvaralaštva, kvalitativnom obrtu u oba slučaja. To traži i nove institucionalne oblike nauke, obrazovanja, umetnosti, to postavlja i pitanje vrste delatnosti.

Naime, šta je to novo u stvaralaštvu socijalističkog samoupravljanja kao »stvarnog kretanja« ka komunizmu? Odgovor nemamo, već je problem što ni pitanje ne postavljamo.

Savez komunista se dakle bori za istorijski progresivan, novi kvalitet stvaralaštva, za njegov društveni totalitet.

To znači i istorijsko prevalliziranje inteligencije kao posebnog socijalnog nosioca stvaralaštva.

6. Našoj se inteligenciji danas postavlja bukvano istorijska pitanja.

Procesi o kojima je reč novi, institucionalni kvalitet dobijaju tek sa Ustavom.

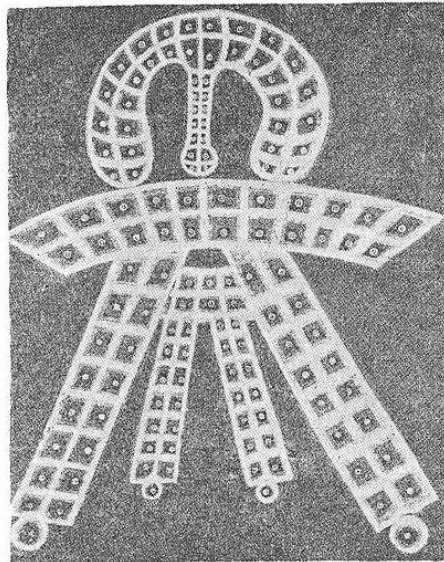
U predhodnih decenija nediranim društveno-ekonomskim osnovama kulture, nauke i obrazovanja nije bilo ni ozbiljnih unutrašnjih promena. To je, verovatno, bilo objektivno određeno potrebom da samoupravljanje prvo pusti korene u materijalnoj proizvodnji.

Zato je danas u nas, mnogo šire nego što bismo voleli, prisutna klasična, tradicionalna inteligencija, sa svojim intelektualističkim konformizmom kao pogledom na svet. Reč je o onom građanskom delu naše inteligencije koja je intelektualno i idejno po strani, »uzima odstojanje« od naše revolucije, pravdajući se režimskom lojalnošću i široko proizvedeći građansku svest u svim njenim oblicima. Ona, poput živog peska, sprečava ozbiljnije prodore ideje samoupravljanja u mnogim naukama, u umetnostima, itd. Ona je osnov veoma prisutne teorijske i intelektualne defanzivnosti naše inteligencije prema svim svetskim modelima, nosilac tradicionalnog balkanskog kompleksa manje vrednosti prema Evropi i svetu — u istorijskom trenutku kada se i istorija Evrope i sveta, objektivno, a bez lažne skromnosti, piše na našem tlu.

Prema njoj smo često oportunisti, imamo komplekse. S druge strane, naša organska inteligencija, marksistička inteligencija počesto se transformisala u tradicionalnu organsku inteligenciju. Ona je za socijalizam i samoupravljanje, i u to je iskreno ubeđena, međutim, ne postavlja sebi i svojoj naučnoj i kulturnoj praksi pitanje — kako to opšte opredeljenje realizovati konkretno, na sebi samoj.

Na tim i takvim odnosima niču razne antisamoupravne idejne orijentacije, opstaje nesamoupravna svest.

Zato je za SK osnovno idejno pitanje u sferi stvaralaštva, njegova samoupravna transformacija, borba za konkretne promene u pravcu oslobođenja rada i prevazilaženja tradicionalnog, posebnog karaktera stvaralaštva.

muzika i simbolika brojeva

ivan focht

Knjiga pred nama vrlo je neobična. Djelo *Carstvo tona i simbolični broj* (1966) od one je vrste djela koja gotovo uz put i nenamjerno otkrivaju takve podatke i stalno nailaze na gomile takvih činjenica da, u stvari, protivureče deklarativnoj autorovoj orijentaciji, pa čak i profesionalnoj metodologiji. Dovoljno je da te činjenice povežemo i potražimo zajednički im nazivnik pa da vidimo kako naprosto iskaču iz nametnutih historicističkih okvira i nesvjesno daju, čak isključivo i jedino moguće, pravo pitagoreizmu spram kojega se svijesno drži distanca. Kako je moguće postaviti nešto što u svojim konsekvencijama protivurijedi namjeri same postavke? Samo tako što će postavljeno u prvi mah pokazivati privid da govori u prilog pretpostavke.

Evo o čemu se radi. Werner Danckert u navedenoj knjizi prati dvije linije — ton-ski broj (Tonzahl) i simbolizirani broj (Symbolzahl) — a samo ih u jednom jedinim slučaju, uz broj sedam, povezuje. Tako su, počev od broja dva pa redom do broja osam, obrađeni u posebnim poglavljima svi kardinalni brojevi u njihovoj primjeni na obije strane: i u simboličkom i u muzičkom nizu, ali te strane nisu povezane, kao ni poglavlja koja stoje prstodužno jedno kraj drugog, čak i bez formalnih prelaza, uzimajući u postupak, zasebno, najprije brojeve kako su zastupljeni u muzici, a zatim iste te brojeve kako su simbolički tretirani u svijesti pojedinih naroda. *Quod erat demonstrandum* potpuno izostaje, tj. ono što se očekivalo već iz samog naslova, naime da se dokaže povezanost i međusobna uvjetovanost između muzičkog i simboličkog broja, nije dočekalo svoju demonstraciju. Ako, polazeći od simbolike određenog broja, dominantine kod određenog naroda u

datom povjesnom razdoblju, potražimo u odgovarajućem poglavlju koje se odnosi na muzički broj kako se ta simbolika odražavala u muzici istog naroda i istog razdoblja, pronaćemo, istina, da je taj broj u nekim slučajevima na obije strane igrao značajnu ulogu, ali i isto tako u nekim drugim nećemo naići ni na kakvu karakterističnu korespondenciju.

Necemo poginještiti ako unaprijed napomenemo da u logičkom pogledu ne bi bio ispravan zaključak da slučaj kad izostaje podudaranje pobija pitagoreistički stav. Kad bi sudbina muzički diferentnog broja ovisila o statusu tog istog broja u ljudskoj simboličkoj predodžbi, eh, to bi bila druga stvar; povijesni relativizam bi tada mogao opovrgnuti pitagoreističke zasade. Međutim, u paralelizmu simboličkog i muzičkog broja Danckert insistira na stalnoj povijesnoj mijeni uloge koja je određeni broj igrao u pojedinim etničkim skupinama, a da pri tome ne obraća pažnju na činjenicu da tim mijenama podliježe samo simbolički broj, dok muzički gotovo bezizmjerno ostaje tvrdokorno ahistorijski uporan, konstantan i konzervativan. Na osnovu materijala koji je skupio sam Danckert postaje očito: ono što se iz epohe u epohu mijenja na istom etnički fiksanom lokalitetu, to su predodžbe, simboli i asocijacije što ih ljudi povezuju uz određene brojeve, ali brojevi ostaju mahom identični. Kakav domaćaj ima ova konstatacija? Upravo oni momenti koji u samoj muzici za samu muziku nisu bitni (to jest simbolički elementi, vizuelni reziduumi, predodžbeni supstrati) pokazuju tipičnu povijesnu nestalnost i varijabilnost, te mogu potpasti pod historicistički i relativistički aspekt, dok ono što je za samu muziku bitno, to jest nepredodžbeni i simbolima neopterećeni, goli numerički status i odnos, ostaje potpuno netanjirano povijesnim perturbacijama, te time svakom historicističkom zahvatu apriori neuhvatljivo.

Držeći se tako onoga što može uhvatiti, historicizam uopće ni metodološki nema prilike da odredi specifično muzičke zakonitosti. Zato se u njegovim okvirima ne postavlja i ne može ni postaviti pitanje o kvalitetu muzike, nego se kao muzika prečutnom pretpostavkom uzima »sve što zvuči«, sve što se svira i pjeva. Historicistički je sve ravnopravno, to jest, sve je muzika. Historicist se ne pita da li jedan brojčani odnos daje bolju muziku za razliku od drugog, nego samo pozitivistički konstatira da je sad jedan sad drugi bio u upotrebi, odnosno dominirao. To se događa i Danckertu koji se mnogo puta izričito ograda od etnomuzikološkog pozitivizma.

Pa ipak, i Danckert je bio prisiljen da pod navalom činjenica pri koncu knjige zapiše: »Krajnje je zanimljivo da se i dan današnji niz od sedam tonova više cijeni na Severu, a ljestvica od pet tonova na Jugu«. Uočimo, i dan današnji kad je sva ona simbolika oko tih brojeva davno zaboravljena, zamijenjena drugom ili izričito ograda od etnomuzikološkog pozitivizma.

Zašto su se te ljestvice održale iako su, dopuštamo, prvobitno i nastale pod pritiskom simbolike brojeva? Ne nameće li se odgovor: zato što upravo one odgovaraju duhu muzike, omogućavaju da iz svojih dubina na površinu objektiviranog duha proiznesu svo svoje potencijalno bogatstvo, zato što je, ukratko, na njihovim temeljima moguća dobra muzika. Nije važan prvi pokretač, važno je kakva tavina je pokrenuta. Važno je da je naša današnja ljestvica od sedam tonova i dalje nosiva, i dalje, bez obzira na simboliku broja sedam. Jedno je motivacija, drugo djelo. Nitko ne poriče da vno utvrđenu činjenicu da je simbolika brojeva bila od presudnog značaja za nastanak, bolje reći uvođenje u život muzičkih ljestvica. U tom pogledu Danckert nesumnjivo ima pravo kad kaže: »Sedmica je postala nebeski broj *ka'egzohén*. Da se kosmičko i magijsko značenje sedmice od samog početka

*) Deo autorskog predavanja na istu temu, održanog na tribini Kulturnog centra omladine »Sonja Marković« u Novom Sadu, 20. maja 1977. godine.